

Отже, уміння свідомо ідентифікувати себе як українців і громадян є ключовим елементом сталої ідентичності. Навчання історії та громадянської освіти має великий потенціал у формуванні цих аспектів особистості, що є перспективним напрямом досліджень цього процесу, пошуком і впровадженням ефективних методик для підготовки учителів та адаптації змісту навчання з урахуванням потреб української ідентичності в учнів.

Література:

1. Гриценко А. П. Можливості використання ІТ-технологій у ході впровадження модельних навчальних програм громадянської та історичної освітніх галузей базової середньої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Серія : Педагогічні науки. 2022. Вип. 1 (48). С. 108-117. URL: <https://drive.google.com/file/d/1xqridTC6jjLHmtGFLdSI3nvasJLl6QC/view> (дата звернення: 12.11.2023).
2. Гриценко Андрій Структурування освітніх технологій з метою формування й розвитку громадянської культури в умовах Нової української школи. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С.М. Луценко. Суми, 2022. URL: <https://cutt.ly/wJ9OZAJ> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Громадянська освіта та методика її навчання : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.
4. Іваненко Б. (2020). Я-ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти. URL: <https://doi.org/10.30970/PS.2020.7.8> (дата звернення: 12.11.2023)
5. Кравченко П. Ідентичність та національна історична освіта. Філософські обрії. 2017. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8974/1/5.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
6. Кремень В. Енциклопедія освіти. (Ред.). Київ, 2008. 608 с.
7. Чорна Л. Г. Ідентичність особи: від групи до індивідуальності (методологічний аналіз). Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2012_13_14 (дата звернення: 12.11.2023).

ПРОБЛЕМА ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ НА УРОКАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Кирило Сафонов

Науковий керівник:
Яніна Камбалова

З початком повномасштабної війни Росії проти України у сфері освіти змінилося буквально все: багато здобувачів освіти працюють в умовах окупації,

повітряні тривоги та вибухи руйнують звичайний графік проведення занять, очне навчання фактично є недоступним у прифронтових містах України. Проте з позитивних змін педагоги свідчать, що після 24 лютого в дітей прокинувся величезний інтерес до історії: національно-визвольна боротьба, опір загарбникам – усе, про що вони раніше лише читали в підручниках, нині відбувається на їхніх очах [2]. Питання, яке до 2022 р. могли задавати здобувачі освіти у школі “Навіщо нам вчити історію і нащо вона нам знадобиться у реальному житті” вже майже повністю зникло з наших реалій.

Проте разом із збільшенням інтересу до історії звичайно збільшилась і агресія до усього, що є пов’язаним з країною-терористом. Якщо раніше з власного досвіду можу свідчити, що теми в підручниках, пов’язані з Російською імперією сприймалися як і інші, а в деяких учнів навіть викликали більше зацікавлення, то зараз ситуація кардинально змінилася. Про це свідчить як мій досвід роботи вчителем історії в 7-8-х класах, де виносяться теми пов’язані зі становленням та розвитком Московії та перетворенням її у Російську імперію і аж до правління Катерини II включно, так і свідчить про це досвід інших викладачів у школах та університетах. Ці теми досі є частиною програм всесвітньої історії та так чи інакше ми доторкаємося до їх історії навіть вивчаючи теми з історії України (наприклад традиційно прийнято вивчаючи правління Івана Мазепи говорити про його взаємини з Петром I). Одночасно з цим особливо коли уся тема присвячена історії окупанта це одразу викликає різкий негатив в абсолютній більшості здобувачів освіти та вигуки з їх боку “Для чого ми це вчимо? Давайте пропустимо цю тему”. Тож постає логічне питання як правильно вчителю з одного боку притримуватися проукраїнської позиції, а з іншого боку цікаво подати тему, до якої в здобувачів освіти з самого початку буде негативне ставлення.

Перш за все треба чітко окреслити ваше, як вчителя, ставлення до того, що являє собою Росія зараз і про маніпулювання історією з боку цієї держави. Як приклад можна навести популярний російський міф про те, що Катерина II є засновницею Одеси. Тож можемо робити висновок, що якщо наш сусід, який зараз проводить геноцид українського народу, намагається викрасти нашу історію і навіть у промові щодо початку повномасштабної війни від 24 лютого 2022 р. використовує, аргументуючи причини вторгнення, саме історичні причини, маніпулюючи ними, то нам відповідно важливо знати реальну історію цієї держави хоча б поверхнево для того, щоб не вірити в історичні міфи “Про велику і могучу” та “братні народи”. Тож важливо донести, що звичайно Росія є ворог і це стало не тільки зараз, а тягнулося протягом останніх 400 років.

Вивчаючи історію України у другому семестрі 8 класу вчителю вкрай важливо зуміти аргументувати здобувачам освіти, що велика частка відповідальності за те, що українці стануть бездержавною нацією на багато років є саме наш сусід. Фактично, воюючи проти Речі Посполитої, козаки змогли добитися фактичного визнання власного народу, як окремого від поляків та України, яка може бути рівною частиною держави на рівні з Польщею та Литвою, про що свідчать зокрема умови Гадяцького трактату. А що ж було в російсько-українських відносинах? Московський цар фактично з самого початку не сприймав Гетьманщину, як самостійну державу, також умови договору 1654 р. неодноразово були порушені з боку Москви, а московські війська стояли в українських містах. Фактично договір з Москвою призводив до де-факто режиму окупації. Проте як казав Симон Петлюра

«нам не страшні московські воші, нам страшні українські гниди» важливо також і згадати завдяки яким українцям стало можливе підпорядкування Москві. Особливо це актуально в умовах повномасштабної війни, коли частина окупаційної влади складають громадяни України.

До того ж на уроках історії України можна використовувати прийом “порівняння” коли ми кажемо про побут та особистість очільника країни у нас та в Російській імперії. Як вже було згадано на початку, вивчаючи тему “Гетьманщина за правління Івана Мазепи” автори підручника та вчителі часто порівнюють Івана Степановича з Петром І. Цей прийом можна ефективно використовувати для висвітлення суті особи російського імператора, якого досі там вважають великим. Фактично треба наголосити на тому, що Мазепа знав декілька мов та був надзвичайно грамотний, що неодноразово підмічали іноземні чиновники чи дослідники, Петро І ж навпроти мав великі труднощі з писанням та замість підпису намагався просто вписати власне ім'я. Соціальні умови теж були не на користь Московії, яка була ініціатором закріпачення селян в Гетьманщині але якщо у нас термін панщини складав 1-2 дні за Мазепи, то Петро І зобов'язав відробляти до 4 днів включно.

Розвінчуючи російський міф для здобувачів освіти про “три братні народи” важливо передати двоякість ставлення до українців з боку росіян, які з одного боку починаючи з XVI століття дійсно казали про те, що ми є братами але з іншого боку вживали терміни “хохли, малороси та мазепинці”. До того ж усе це відбувалося з відтінком русифікації та спеціальним запламуванням національних героїв України. Націоналісти ж і ототожнювалися з цими героями, які завдяки російській пропаганді мали різко негативне значення. Звідси і виникли “мазепинці”, “петлюрівці” та “бандерівці” [1]. Тож важливо донести для здобувачів освіти значення національних героїв та зосередити увагу на скільки Росія намагалася з ними боротися. Як приклад у 8 класі можна навести абсолютно пропагандистську тезу Хрущова про те, що кінцева мета національно-визвольної війни Богдана Хмельницького була возз'єднання України з Росією, що звичайно ж не відповідає дійсності [4]. Таким чином Росія хоча і не викреслила Хмельницького з українських героїв але зробила з нього фактично маріонетку власної доктрини про братні народи.

Вивчаючи теми в 7-8 класах, що пов'язані з історією Росії, вчителю важливо розвінчувати ті міфи з їх історії, які ще й досі іноді потрапляють до наших підручників. Наприклад деякі підручники ще років 5 тому використовували російський міф про мужність Александра Невського. Саме вчителю в такі моменти важливо бути правдивим джерелом інформації для здобувача освіти.

Також на уроках всесвітньої історії вивчаючи процеси становлення московського царства вчитель заради того, щоб розрядити атмосферу може використовувати у ході своєї презентації меми, які будуть демонструвати відмінності розвитку України від Росії та тим самим розвінчувати міфи очільника Росії про те, що саме росіяни вигадали Україну. Мемі можна або створити самим або використовувати вже готові. Так наприклад за пару днів до початку російського повномасштабного вторгнення посольство США в Україні опублікувало мем, суть якого полягає в тому, що коли Москва ще навіть не була збудована, Київ вже мав прогресивну на той час архітектуру [3].

Отже, теми пов'язані з Росією ментально є особливо складні для вивчення на уроках історії через повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Проте вчитель має

зуміти зорієнтувати клас на роботу, дотримуватися проукраїнської позиції та вміти подати навіть такі теми цікаво для здобувачів освіти.

Література:

1. Капеллер А. Мазепинці, малороси, хохли: українці в етнічній ієрархії Російської імперії. Вінтертур. 13 с.
2. Куклін Д. Учити історію, щоб не бути, як росіяни. Як під час війни школярі полюбили історію України. *LB.ua*. 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/09/08/528734_uchiti_istoriyu_shchob_buti_yak.html (дата звернення: 23.10.2023).
3. Посольство США нагадувало Путіну, що Київ існував, коли на місці Москви були ще глухі ліси. *Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/posolstvo-ssha-nagadalo-shcho-kijiv-isnuvav-zadovgo-do-zasnuvannya-moskvi-novini-ukrajini-50218907.html> (дата звернення: 23.10.2023).
4. Хрущов М. Никита Сергеевич Хрущев. Воспоминания (книга 1). Москва : Информационно-издательская компания "Московские Новости", 1999. 2838 с. http://history.org.ua/LiberUA/VLV_1999/VLV_1999.pdf (дата звернення: 23.10.2023).

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ярослав Чуприна

Науковий керівник:

Ігор Федоров

Революція гідності об'єднала в нашій державі всі суспільні верстви, результатом цих подій стало підняття ролі людини, її гідності та особистих інтересів громадянина на дещо вищій щабель політичної культури країни. Але ці соціальні досягнення в області демократії є дуже крихкими і безпосередньо потребують нашої підтримки. Система освіти на даних етапах розвитку зазнає глобальних перебудов, що поєднані з внесенням конкретних змін в завдання, цілі та зміст освітнього процесу. У такому разі об'єктивно зростає важливість викладання громадянської освіти – систематичної підготовки дітей до суспільного життя в умовах демократії. Громадянська освіта – це потреба часу в умовах реалізації в освіті завдань нової української школи, що у свою чергу потребує кваліфікованого вчителя громадянської освіти, який знає зміст, методи та форми роботи в шкільній аудиторії.

Окремі аспекти викладання громадянської освіти в умовах нової української школи висвітлені у працях: С. Лисенка, В. Шаталова, І. Волкова, М. Щетиніна, О. Пометун, О. Матвієнко, В. Синенка та інших.

Українська школа вчить підростаюче покоління основам загальноприйнятих знань про історію минулих поколінь, природу та суспільство. Учні багато часу проводять за шкільними партами, вивчаючи біологію, фізику, хімію, опановують складні математичні формули, вчать напам'ять вірші зарубіжних письменників [2].